

میقات حج

فصلنامه علمی - ترویجی

(سال بیست و ششم - شماره ۱۰۴)

صاحب امتیاز: حوزه نمایندگی ولی فقیه در امور حج و زیارت

پژوهشکده حج و زیارت

مدیر مسئول: سید علی قاضی عسکر

سر دبیر: سید مهدی علیزاده موسوی

مدیر اجرایی: علی ورسه‌ای

هیأت تحریریه (به ترتیب الف - با):

جعفریان، رسول	استاد دانشگاه تهران
عابدی، احمد	استاد دانشگاه قم
علیزاده موسوی، سید مهدی	عضو هیئت علمی پژوهشکده حج و زیارت
محدثی، جواد	استاد حوزه علمیه قم
مختاری، رضا	استاد حوزه علمیه قم
معراجی، محمد مهدی	محقق و پژوهشگر
ورعی، سید جواد	دانشیار پژوهشگاه حوزه و دانشگاه
هدایت پناه، محمدرضا	دانشیار پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

ویراستار: علی ورسه‌ای

ترجمه چکیده‌ها: (عربی و انگلیسی): هادی ولی پور

چینش pdf: سید علی علوی

نشانی اینترنتی: Miqat.hajj.ir

نشانی: قم ۷۵ متری عمار یاسر - ۲۰ متری آیت الله شهید قدوسی (ره)

حوزه نمایندگی ولی فقیه در امور حج و زیارت - پژوهشکده حج و زیارت

شماره تماس: ۰۲۵ - ۳۷۱۸۶۵۰۷   شماره: ۰۲۵ - ۳۷۷۶۹۹۹۴

یادآوری: * مسئولیت آرا و نظریات به عهده نویسندگان است.

* مقالات رسیده بازگردانده نمی‌شود.

چاپ و صحافی: مشعر - بها: ۵۰ ۰۰۰ ریال

ISSN 25381741

شورای اعطای مجوزها و امتیازهای علمی، به استناد مصوبه ۵۸۵ مورخ ۱۳۸۷/۶/۲۴ شورای عالی حوزه‌های علمیه، فصلنامه «میقات حج» را در جلسه مورخ ۱۳۹۴/۱۱/۱۳ (با شماره ۱۳۶۳۱) به رتبه علمی - ترویجی ارتقا داد.

«میقات حج»، در راستای اهداف خود مبنی بر اشاعه و ترویج فرهنگ حج، از مقالات و نوشته‌های علمی و پژوهشی عموم پژوهندگان و عالمان اهل قلم (به ویژه همکاران روحانی، معین‌ها و معینه‌های کاروانهای حج) که با رویکرد حج نگاشته شده، استقبال می‌کند.

راهنمای تدوین، تنظیم و ارسال مقالات

* موضوع مقاله،

حج و مباحث مرتبط با آن، مانند: اسرار و معارف حج، فقه حج، اماکن و آثار سرزمین وحی، ادبیات و شعر حج، خاطرات حج، بهداشت حج، نقد و معرفی کتاب، از نگاهی دیگر و...

* ساختار مقاله،

مقاله ارسالی باید در سطح علمی - ترویجی و با رعایت شرایط زیر باشد:

۱. دارای عنوان و تیتراژ، نام نویسنده یا مترجم، چکیده فارسی (حدود ۱۰ سطر)، کلید واژه، مقدمه، بدنه مقاله، نتیجه گیری و فهرست منابع کامل.
۲. مقاله از ده صفحه ۳۰۰ کلمه‌ای کمتر و از بیست و پنج صفحه بیشتر نباشد. در صورتی که از صفحات یاد شده بیشتر باشد، در دو شماره منتشر می شود.
۳. آدرس‌ها و منابع (جز توضیحات ضروری) به شیوه زیر در متن بیاید:
* منابع فارسی: (نام خانوادگی مؤلف، سال نشر، جلد، صفحه)؛ مانند:
(حسینی، ۱۳۷۶، ج ۲، ص ۸۳).
* منابع لاتین: (صفحه، جلد، سال نشر، نام خانوادگی مؤلف)؛ مانند:
(plantinga, 1998, p.71).

* فهرست منابع فارسی و لاتین کامل، به طور جداگانه در آخر مقاله به حسب حروف الفبایی نام خانوادگی نویسنده، به شکل زیر تنظیم گردد:

- الف) برای کتاب: نام خانوادگی و نام نویسنده، نام کتاب، نام مترجم، شماره جلد، محل انتشار، نام ناشر، نوبت چاپ، تاریخ انتشار.
- ب) برای مقاله: نام خانوادگی، نام نویسنده، عنوان مقاله، نام نشریه، سال انتشار و شماره مجله.
- ج) پی نوشت‌های: توضیحی در پایین صفحه آورده شود.

۴. تایپ مقالات بهتر است با نرم افزار WORD و با قلم Bzar باشد.
۵. مقاله ترجمه شده، به همراه متن زبان اصلی ارسال گردد.
۶. نام و نام خانوادگی نویسنده، یا مترجم، شماره تماس و پست الکترونیک در آغاز مقاله ارسالی بیاید.
۷. مقالات ارسالی عودت داده نمی شود.
۸. مجله در ویرایش مقالات آزاد است، البته به گونه ای که در محتوای علمی مطالب تغییر و دگرگونی ایجاد نشود.

* مراحل بررسی و چاپ مقاله:

۱. مقاله، پس از دریافت، از حیث جهت گیری پژوهشی و ساختار، بررسی مقدماتی می شود.
۲. در صورت احراز حداقل شرایط قابل داوری، برای ارزیابی در اختیار اعضای هیئت تحریریه قرار گرفته، و پس از آن در جلسه تحریریه در مورد رد یا تایید آن تصمیم گیری می شود.
۳. اعلام نتیجه (پذیرش، پیشنهاد اصلاح یا پاسخ رد) به نویسنده، از سه ماه تجاوز نمی کند.
۴. نویسنده یا مترجم، باید تذکرات و پیشنهادهای داور مقاله را به طور کامل اعمال نماید.
۵. مقاله، پس از طی مراحل یادشده، در نوبت انتشار قرار می گیرد.

* یادآوری:

موضوع مقاله، در شماره های پیشین میقات، همچنین متن آن قبل از میقات در جایی انتشار نیافته باشد.

* نشانی: قم/ خیابان ۷۵ متری عمار یاسر - ۳۰ متری شهید قدوسی (ره)،
حوزه نمایندگی ولی فقیه در امور حج و زیارت، (پژوهشکده حج و زیارت)

* شماره تماس: ۰۲۵ - ۳۷۱۱۶۵۰۷   نامبر: ۰۲۵ - ۳۷۷۶۹۹۹۴

فهرست

- آداب ظاهری و باطنی زیارت ۷
سیدحسن فلاحیان
- قربانی‌کردن در خارج از منا طبق فتاوی فقهای معاصر ۲۵
جعفر بچاری - سیده راضیه پورمحمدی
- اصل حمایت دیپلماتیک و کارکرد آن در حادثه منا ۵۵
سجاد جعفری
- رباط‌های مکه در قرون میانه اسلامی ۸۵
ریچارد مُرتل - محمدحسین رفیعی
- عرفات و بناهای آن در گذر تاریخ ۱۱۱
احمد خامه‌یار
- کارکردهای ارتباطی محرمات احرام از منظر آیات و روایات ۱۳۴
محمد مهدوی
- وضعیت بهداشت و درمان حجاج در دوره‌های قاجار و پهلوی ۱۵۵
علی اکبر زاور
- چکیده عربی ۱۷۵
- چکیده انگلیسی ۱۸۲

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

آداب ظاهری و باطنی زیارت

سیدحسن فلاحیان*

چکیده:

از مستحبات و آداب دینی مسلمانان، از جمله شیعیان، زیارت و حضور بر تربت عالمان، شهیدان و بزرگان دین است. مسلمانان با باور به جایگاه و جیه این افراد نزد خداوند، به زیارت آنها می‌روند و حاجت‌های خود را به وسیله آنان از خداوند قاضی الحاجات می‌طلبند. زیارت فقط یک امر ظاهری نیست؛ بلکه بخش عمده آن، باطن زیارت است که از معرفت زائر ناشی می‌شود. همان‌طور که نماز بدون معرفت ارزش چندانی ندارد و مقبول درگاه الهی قرار نمی‌گیرد، زیارت نیز بدون توجه باطنی لازم و معرفت شایسته، تأثیر چندانی نخواهد داشت.

آداب زیارت به دو دسته کلی تقسیم می‌شود: «آداب ظاهری» و «آداب باطنی». در این نوشتار به بررسی مفهوم زیارت، آثار و اقسام آن پرداخته شده است. مهم‌ترین مسئله در زیارت، معرفت نسبت به مژور و زیارت باطنی است که به عنوان مغز و روح زیارت عنوان شده است. رسیدن به اهداف زیارت، جز با رعایت آداب آن، میسر نخواهد شد. زیارت دارای اقسام مختلفی است؛ از جمله: زیارت خانه خدا، زیارت معصومین علیهم‌السلام و زیارت قبور شهدا. ایجاد پیوند معنوی با ائمه علیهم‌السلام از جمله آثار و برکات زیارت است که در این تحقیق به آنها اشاره شده است.

کلید واژه: زیارت، ظاهری، باطنی،

زیارت در اسلام؛ از جمله عبادت‌ها و سنت‌های نبوی است و در طول تاریخ، مسلمانان به آن عنایت و اهتمام ویژه داشته‌اند. همچنین در سیره و گفتار بزرگان و علما بر آن تأکید شده است و این عمل عبادی، نزد شیعیان جایگاهی ویژه و اثرات معنوی و ثواب بسیاری دارد.

به دلیل جایگاه مهم زیارت در فرهنگ شیعه، این عمل، از ویژگی‌ها و نمادهای شیعیان به شمار می‌رود. از آنجا که پیشوایان معصوم علیهم‌السلام، زائران خود را می‌بینند و کلام آنها را می‌شنوند و پاسخ می‌دهند،^۱ زائر هنگام زیارت باید خود را در محضر شریف آن ارواح مقدس ببیند و توجه به غیر آنها نداشته باشد تا از زیارت بهره کافی نصیبش شود. زیارت شامل موارد مختلف و گوناگون می‌شود؛ از جمله: «زیارت خانه خدا، زیارت خدا در مسجد، زیارت ائمه معصوم علیهم‌السلام، زیارت شهدا، زیارت اهل قبور، زیارت علما، زیارت مؤمنان و...».

در این پژوهش برآنیم که به آداب باطنی و ظاهری زیارت، اقسام، آثار و فواید آن پردازیم:

تعریف زیارت

زیارت در لغت عرب به معنای «میل کردن» و «تمایل» به کار رفته است (راغب اصفهانی، ۱۴۱۶ق، ص ۳۸۷).

در برخی از کتب لغت آمده است: «زیارت در لغت یعنی دیدار شخص بزرگ و محترم، بازدید کردن، به مشاهد متبرک و بقعه‌ها رفتن و دعایی که به عنوان تشریف باطنی برای امامان و امامزاده‌ها و اولیا می‌خوانند.» (معین، ۱۳۵۰ش، ص ۵۲۰).

برخی دیگر زیارت را به معنای «نوعی دیدار خاص (همراه با اکرام) از قبور بزرگان و بزرگ‌زادگان دینی» لحاظ کرده‌اند؛ به گونه‌ای که از این لغت، بلافاصله چنین معنایی به ذهن متبادر می‌شود. زائر اسم فاعل زیارت و به معنای زیارت کننده، و مزور اسم مفعول و به معنای زیارت شونده است (پایگاه علمی تخصصی زیارت، ۱۳۹۰ش).

۱. در زیارتنامه‌های امامان معصوم علیهم‌السلام آمده است: «أَشْهَدُ أَنَّكَ تَشْهَدُ مَقَامِي وَ تَسْمَعُ كَلَامِي وَ...».

زیارت در اصطلاح، به معنای حضور نزد مزور، به خاطر تکریم و تعظیم اوست (طریحی، ۱۳۶۵ش، ج ۳، ص ۳۲۰).

زیارت دارای سه رکن است: «زائر»، «مزور» و «صفت باطنی گرایش و میل که با تکریم و تعظیم زائر همراه است». اگر یکی از این ارکان سه گانه مختل شود، زیارت صحیح تحقق نمی یابد و هرچه معرفت و شناخت زائر از مزور بیشتر و عمیق تر باشد، اثرگذاری زیارت بهتر و بیشتر خواهد بود. هنگامی که زائر تربت و محل دفن بدن شخصی را زیارت می کند و توفیق ارتباط با او را می یابد، این ارتباط از نوع ارتباط زنده با زنده است. ابن سینا می گوید:

«زائر، که با وجود مادی و روحی خویش به سوی مزور می رود، از نفس مزور استمداد می طلبد تا خیری را تحصیل یا زیانی را دفع کند. نفس مزور نیز به جهت جدا شدن از عالم ماده و مشابهتی که با عقول مجرد یافته، منشأ اثر فراوان و کامل تری خواهد بود و چون زائر با جسم و جان سراغ مزور رفته، هم بهره های مادی می برد و هم فواید روحی.» (ابن سینا، ۱۹۵۳، ج ۲، ص ۳۳۸).

حقیقت زیارت

یکی از اندیشمندان مسلمان، حقیقت زیارت را این گونه توصیف کرده است: «زیارت، حضور عارفانه عاشق در دیار معشوق، دیدار عاشقانه زائر از سرای مزور، اظهار عشق و ارادت مُحب به محبوب، دل دادن صمیمانه دل داده در کوی دلدار، سرسپردن سرباز فداکار در پیش پای سردار، اعلان فروتنی دیندار در برابر دین و پیشوایان دینی و اذان ایمان و دینداری است.» (جوادی آملی، ۱۳۸۹ش، ج ۱، ص ۱۷).

زیارت در فرهنگ اسلامی

قرآن کریم با صراحت از مستحب بودن زیارت سخن نگفته، اما از برخی آیات چنین برداشت می شود که زیارت قبور، کاری مرسوم میان مسلمانان بوده است. در آیه ۸۴ سوره توبه، به ماجرای منع نمازگزاردن پیامبر ﷺ بر جنازه منافقان و دعای آنها و ایستادن در کنار قبر ایشان اشاره شده است:

«بر مرده هیچ یک از آنان، نماز مخوان و بر کنار قبر هیچ کدام نایست؛ زیرا آنها به خدا و رسولش کافر شدند و در حالی که فاسق بودند، از دنیا رفتند.»^۱ (توبه: ۸۴).

اقسام زیارت

۱. زیارت خانه خدا

امتیازی که حج نسبت به عبادات دیگر دارد، این است که هم خاصیت تطهیر دارد و هم با ذکر خدای متعال، برای شخص زائر، نورانیت قلب می آورد. (حسینی ادیانی، ۱۳۹۱ش، صص ۱۱-۱۰) قرآن کریم کعبه را عامل قیام مردم^۲ و نخستین خانه مبارک برای خلق و مشعل هدایت برای جهانیان خوانده،^۳ و امیر مؤمنان علیه السلام آن را رمز اقتدار دین و علم اسلام دانسته است. اهمیت زیارت بیت الله الحرام تا بدانجا است که حضرت علی علیه السلام در وصیتی به امام حسن علیه السلام می فرماید:

«خدا را! خدا را! درباره خانه پروردگارتان [رعایت کنید]؛ مبادا تا هستید آن را خالی بگذارید؛ زیرا اگر [زیارت] خانه خدا ترک شود، شما را [در عذاب] مهلت ندهند و کمترین بهره کسی که قصد زیارت خانه خدا را کند، این است که گناهان گذشته او آمرزیده شود.»^۴ (حرانی، ۱۴۰۴ق، ص ۱۹۸).

امام صادق علیه السلام نیز فرمود:

«اگر مردمان حج را فروگذارند، بر والی است که آنان را به این کار و مدتی ماندن در کنار خانه خدا مجبور کند.»^۵ (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۴، ص ۲۷۲).

۱. ﴿وَلَا تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَى قَبْرِهِ إِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَمَاتُوا وَهُمْ فَاسِقُونَ﴾.
۲. ﴿جَعَلَ اللَّهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَامًا لِلنَّاسِ﴾؛ «خداوند کعبه بیت الحرام را [وسیله ای] برای استواری و سامان بخشیدن به کار مردم قرار داده است.» (مائده: ۹۷)
۳. ﴿إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِلْعَالَمِينَ﴾؛ «نخستین خانه ای که برای مردم [و نیایش خداوند] قرار داده شد، همان است که در سرزمین مکه است که پربرکت و مایه هدایت جهانیان است.» (آل عمران: ۹۶)
۴. «اللَّهُ! اللَّهُ! فِي بَيْتِ رَبِّكُمْ فَلَا يَحِلُّو مِنْكُمْ مَا بَقِيْتُمْ فَإِنَّهُ إِنْ تَرَكَ لَمْ تَنْظُرُوا وَأَدْنَى مَا يَرْجِعُ بِهِ مَنْ أَمَّهُ أَنْ يُغْفَرَ لَهُ مَا سَلَفَ».
۵. «لَوْ أَنَّ النَّاسَ تَرَكُوا الْحَجَّ لَكَانَ عَلَى الْوَالِي أَنْ يُجْبِرَهُمْ عَلَى ذَلِكَ وَعَلَى الْمُقَامِ عِنْدَهُ».

۲. زیارت خدا در مسجد

آنچه از دستورات حضرات معصوم علیهم السلام به ما رسیده، تأکید و تشویق فوق العاده ای است که نسبت به رفت و آمد و انس با مساجد است. خداوند متعال اهل مسجد را زائر خود خوانده و بر بزرگداشت او تصریح کرده است؛ چنان که پیامبر صلی الله علیه و آله می فرماید:

«خداوند متعال فرمود: مساجد خانه های من در روی زمین اند که برای اهل آسمان می درخشند؛ همانند درخشش ستارگان برای ساکنان زمین. خوشا به حال آنکه مساجد خانه های او باشند؛ خوشا بر آن بنده ای که در خانه خود وضو گرفته، سپس مرا در خانه خودم (مسجد) زیارت کند که گرامی داشتن زائر بر زیارت شونده لازم و واجب است. آنان که در تاریکی شب به سوی مساجد گام برمی دارند، به [داشتن] نور درخشان در روز قیامت بشارت ده!»^۱ (حرّ عاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۱، ص ۳۸۱)

۳. زیارت معصومین

آنچه از روایات و سیره معصومان علیهم السلام به ما رسیده است، تأکید فراوان بر حضور در کنار قبر پیامبر خدا صلی الله علیه و آله و ائمه علیهم السلام بوده است؛ چرا که زیارت آن حضرات در زمان حیاتشان و پس از آن، فرقی نداشته و ایشان بر احوال پیروان خویش آگاهند^۲ (حرّ عاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۱۴، ص ۳۳۲).

امام حسن علیه السلام در سن کودکی از جد بزرگوارش، پیامبر خدا صلی الله علیه و آله سؤال می کند:

«پدر جان! جزای کسی که تو را زیارت کند، چیست؟ فرمود: هر که من را در زمان حیاتم یا مماتم، یا پدرت را یا برادرت را و یا تو را زیارت کند، بر من حق دارد که روز قیامت او را زیارت کرده، از گناهان رهایش کنم.»^۳ (مجلسی، ۱۴۰۴ق، ج ۹۶، ص ۳۷۳).

۱. «قَالَ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى أَلَا إِنَّ بَيْتِي فِي الْأَرْضِ الْمَسْجِدُ تُضِيءُ لِأَهْلِ السَّمَاءِ كَمَا تُضِيءُ النُّجُومُ لِأَهْلِ الْأَرْضِ، أَلَا طُوبَى لِمَنْ كَانَتْ الْمَسْجِدُ بَيْتَهُ، أَلَا طُوبَى لِعَبْدٍ تَوَضَّأَ فِي بَيْتِهِ ثُمَّ زَارَنِي فِي بَيْتِي، أَلَا إِنَّ عَلَيَّ الْمَزُورِ كَرَامَةَ الزَّائِرِ، أَلَا بَشِيرِ الْمُشَائِرِينَ فِي الظُّلُمَاتِ إِلَى الْمَسْجِدِ بِالنُّورِ السَّاطِعِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.»

۲. امام صادق علیه السلام می فرماید: «مَنْ زَارَنَا بَعْدَ مَمَاتِنَا فَكَأَنَّمَا زَارَنَا فِي حَيَاتِنَا»؛ «هر که ما را پس از وفاتمان زیارت کند، چنان است که ما را در حال حیاتمان زیارت کرده است.»

۳. «يَا أَبْتَاهُ مَا جَزَاءُ مَنْ زَارَكَ؟ فَقَالَ صلی الله علیه و آله: مَنْ زَارَنِي حَيًّا أَوْ مَيِّتًا أَوْ زَارَ أَبَاكَ أَوْ زَارَ أَخَاكَ أَوْ زَارَكَ، كَانَ حَقًّا عَلَيَّ أَنْ أُرْوَرَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَأَخْلَصَهُ ذَنْبَهُ.»

۴. زیارت شهدا و اهل قبور

زیارت اهل قبور، به خصوص زیارت شهدا، از زمان پیامبر ﷺ صورت می پذیرفته است؛ چنان که آن حضرت از شهادت «ام ورقه انصاریه» خبر داد و فرمود: «بیاید برویم و شهیده را زیارت کنیم؛ غلامش او را کشته و کنیزی از او باقی مانده است.»^۱ (قطب راوندی، ۱۳۷۸ش، ص ۴۸).

شیعه و سنی بر صحت این امر اتفاق دارند که پیامبر ﷺ، پس از فراغت از اعمال در «حجّة الوداع» کنار قبری کهنه آمد، مدتی نشست و سپس گریست. عرض کردند: یا رسول الله! این قبر از آن کیست؟ فرمود: این قبر مادرم، آمنه بنت وهب است. از خداوند درخواست کردم به من اجازه زیارتش را بدهد و اجازه فرمود. (هندی، ج ۱۱، ص ۴۷۳) حضرت سر بر قبر مادر [نهاد و] شروع به گریه کرد و اصحاب نیز از گریه ایشان گریستند (ابن سعد، ۱۴۱۰ق، ج ۱۱، ص ۴۷۳).

امام علی علیه السلام نیز به طلب حاجت در کنار قبر والدین تأکید کرده، می فرمایند:

«به زیارت مرده های خود بروید. آنها از زیارت شما شاد می شوند. هر کس حاجتی دارد، باید حاجت خود را در کنار قبر پدر و مادرش از خدا بخواهد، پس از اینکه برای آنها دعا می کند.»^۲ (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۳، ص ۲۳۰).

هدف و فلسفه زیارت

فلسفه وجودی انسان و هدف خداوند از خلقت بشر، شناخت و ربوبیت حضرت باری تعالی است تا بتواند با این وسیله به کمال برسد. زیارت ائمه معصوم علیهم السلام از روی شناخت و معرفت، برکات و ثمرات مادی و معنوی ارزشمندی دارد که برخی از آنها را، با عنوان فلسفه زیارت، در اینجا ذکر می کنیم:

۱. «مَا أَخْبَرَ عَنْ أُمِّ وَرَقَةَ الْأَنْصَارِيَّةِ فَكَانَ يَقُولُ انْطَلِقُوا بِنَا إِلَى الشَّهِيدَةِ نَزُورُهَا فَقَتَلَهَا غُلَامٌ وَجَارِيَةٌ لَهَا بَعْدَ وَفَاتِهِ».

۲. «زُورُوا مَوْتَاكُمْ فَإِنَّهُمْ يَفْرَحُونَ بِزِيَارَتِكُمْ وَ لِيَطْلُبَ الرَّجُلُ حَاجَتَهُ عِنْدَ قَبْرِ أَبِيهِ وَ أُمِّهِ بَعْدَ مَا يَدْعُوا لَهُمْ».

۱. ارتباط با خدا

بنا بر حکم آیه شریفه، همان گونه که اطاعت از ائمه اطهار علیهم السلام اطاعت از خدا و نافرمانی از آنها نافرمانی از خداست، هر کسی از آنها پیروی کند، از خدا تبعیت کرده است^۱ و هر کس آنها را بزرگ بشمارد، خدا را بزرگ شمرده است.

۲. زیارت ابراز محبت به خداست

دین چیزی جز محبت نیست^۲ (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۶۶، ص ۲۳۷). ائمه علیهم السلام، محب و محبوب خدا هستند و حب محبوب خدا، حب خداست. زیارت مرقد مطهر اهل بیت علیهم السلام جلوه‌هایی از این عشق و محبت و دلدادگی است (جوادی آملی، ۱۳۷۸ش، ص ۴۸۹).

۳. تکریم انسان کامل

نمونه بارز انسان کامل، ائمه اطهار علیهم السلام هستند که هر کمال ممکن را بدون نقص دارا هستند. از این روست که در حدیث متواتر ثقلین، عدل (همتای) قرآن معرفی شده‌اند؛ (ابن بابویه، ۱۳۶۲، ج ۱، ص ۶۵) چرا که آنان نسخه عملی قرآن هستند. تکریم و تعظیم اهل بیت علیهم السلام، تکریم مقام انسانیت و خلیفه الهی است. زیارت قبور آنان نیز یکی از مظاهر این تکریم است.

۴. تجدید بیعت با انسان کامل

ائمه اطهار علیهم السلام، در طول حیات مادی خود، به دنبال انجام وظایف مقدس و محقق کردن اهدافی بلند بودند. از این رو به یاری و حمایت یارانی وفادار نیاز داشتند که در آن

۱. «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا» (النساء: ۵۹)
«ای کسانی که ایمان آورده‌اید، اطاعت کنید خدا را و اطاعت کنید پیامبر خدا و اولوالأمر (اوصیای پیامبر) را و هر گاه در چیزی نزاع داشتید، آن را به خدا و پیامبر بازگردانید [و از آنها داوری بطلبید] اگر به خدا و روز رستاخیز ایمان دارید! این [کار] برای شما بهتر، و عاقبت و پایانش نیکوتر است».

۲. عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: «هَلِ الدِّينُ إِلَّا الْحُبُّ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ».

زمان بسیار کمیاب بودند؛ به همین جهت بسیاری از آن اهداف بلند هنوز محقق نشده است. زیارت مزور، بیعت و وفاداری به تحقق آن اهداف است. هر امامی به گردن دوستان و شیعیان خود عهدی دارد که با زیارت قبور آنان، وفای به این عهد کامل می گردد.

امام رضا علیه السلام می فرماید:

«إِنَّ لِكُلِّ إِمَامٍ عَهْدًا فِي عُنُقِ أَوْلِيَائِهِ وَشِيعَتِهِ وَإِنَّ مِنْ تَمَامِ الْوَفَاءِ بِالْعَهْدِ زِيَارَةَ قُبُورِهِمْ فَمَنْ زَارَهُمْ رَغْبَةً فِي زِيَارَتِهِمْ وَتَصَدِيقًا بِمَا رَغِبُوا فِيهِ كَانَ أُثْمَتُهُمْ شُفَعَاءَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ» (مجلسی، ۱۴۰۶ق، ج ۵، ص ۳۶۰؛ ابن بابویه، ۱۳۷۸ش، ج ۲، صص ۲۶۱ - ۲۶۰).

آثار زیارت اهل بیت علیهم السلام

از آنجا که زیارت نوعی اعلام موضع و مشخص کردن خط فکری است و دارای آثار سازنده است، آنچه به عنوان متن زیارت خوانده می شود، از نظر محتوا و جهت دهی، حساسیتی ویژه دارد. ائمه علیهم السلام با آموختن نحوه زیارت به اصحاب خود، به این عمل سازنده غنای بیشتری بخشیده اند؛ برخی از آثار زیارت عبارت اند از:

۱. ایجاد پیوند معنوی با خاندان عصمت و تشدید علاقه و محبت به آنان

محبت به اهل بیت موجب می شود که زائر آن بزرگان را الگوی خویش سازد و در جهت همسویی فکری و عملی با آنان بکوشد؛ همچنان که در قسمتی از زیارت، از خدا می خواهد زندگی و مرگش را یکسره همانند آنان قرار دهد: «اللَّهُمَّ اجْعَلْ حَيَايَ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ مَمَاتِي مَمَاتَ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ».

۲. استمداد از ائمه علیهم السلام برای حل مشکلات معنوی و مادی

بی تردید انسان در زندگی خود با مسائلی درگیر است که چه بسا از حل آنها عاجز است. توسل و استمداد از روح بزرگ ائمه علیهم السلام در حل این مشکلات کمک می کند؛ زیرا خاندان پیامبر، بندگان مقرب خداوند و واسطه فیض او هستند؛ پس شفاعت آنان نزد پروردگار پذیرفته شده است.

امام صادق علیه السلام درباره زیارت قبر مطهر علی علیه السلام می فرماید: نزدیک کوفه قبری است که [اگر] غم دیده‌ای آنجا رود و کنار آن چهار رکعت نماز بگزارد، خداوند با برآوردن حاجتش او را شادمان برمی گرداند. (ری شهری، ۱۳۸۹، ج ۵، ص ۲۲۸۲).

۳. تقرب به خدا

یکی از آثار زیارت اهل بیت علیهم السلام و بزرگداشت نام و یاد آنان، تقرب به خدا و جلب عنایات ویژه اوست؛ چنان که پیامبر گرامی صلی الله علیه و آله به حضرت علی علیه السلام فرمودند: «یا ابا الحسن! همانا خدای تعالی قبر تو و فرزندان را بقعه‌هایی از بقعه‌های بهشت، و عرصه‌ای از عرصه‌های آن قرار داده و دل‌های بزرگان از مردم و برگزیدگان بندگان خود را به آنها مایل ساخت تا خواری و اذیت در راه [زیارت] شما را متحمل شوند و قبور شما را تعمیر کنند و بسیار به زیارت قبور شما آیند تا موجبات تقرب به خدا و دوستی پیغمبرش را فراهم سازند. ای علی، شفاعت من مخصوص این گروه خواهد بود و آنان بر حوض من وارد خواهند شد و ایشان فردا زیارت کنندگان من در بهشت خواهند بود.»^۱

۴. بهره‌مندی از شفاعت و آمرزش گناهان

از اموری که انسان را به رحمت الهی امیدوار می‌سازد، شفاعت مقربان درگاه الهی و واسطه قرار دادن آنان است. قرآن مجید مؤمنان را به یافتن وسیله و راه برای تقرب به خداوند سفارش کرده، می‌فرماید: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ﴾^۲ (مائده: ۶۴).

امام رضا علیه السلام در باب بهره‌مندی زائران از شفاعت و آمرزش گناهان می‌فرماید: «من دفن می‌شوم در سرزمین شما و من پاره تن پیامبرم. من امانت و ستاره آن خاندانم. هر که مرا با شناخت آنچه خداوند تبارک و تعالی از حقم و اطاعتم

۱. «يا أبا الحسن! إن الله جعل قبرك وقبر ولدك بقاعاً من بقاع الجنة وعرصه من عرصاتها وإن الله جعل قلوب نجباء من خلقه وصفوته من عباده تحن إليكم وتحمّل المذلة والأذى فيكم فيعمرون قبوركم ويكثرون زيارتها تقرباً منهم إلى الله مودة منهم لرسوله، أولئك يا علي المخصوصون بشفاعتي والواردون حوضي وهم زواري عدا في الجنة».

۲. «ای کسانی که ایمان آورده‌اید، از [مخالفت فرمان] خدا پرهیزید، و وسیله‌ای برای تقرب به او بجوید»

واجب کرده است، زیارت کند، من و پدرانم در روز قیامت شفیع او خواهیم بود و هر که ما در قیامت شفیع او باشیم، جزء نجات یافتگان است؛ گرچه به قدر جن و انس گناه داشته باشد.^۱ (صدوق، ۱۴۱۳ق، ج ۲، ص ۵۸۴).

۵. گسترش فرهنگ توحیدی و ولایت اهل بیت علیهم السلام میان شیعیان؛

۶. زنده کننده سجایای اخلاقی ائمه علیهم السلام و جهاد و تلاش آنان در راه حق؛

۷. استمرار حیات علمی و معنوی صاحبان کمال و رشد علمی و معنوی جامعه؛ (شیخانی، ۱۳۹۰ش، ص ۱۲۰).

۸. منشأ قیام ضد ستم و محل پیمان بستن جهادگران (مظفر، بی تا، ص ۱۰۲).

آداب ظاهری زیارت

رعایت ادب و آداب در هر امری، سبب دست یافتن بهتر به اهداف آن کار است. هر چیزی هم برای خود آدابی دارد؛ مانند آداب تجارت، آداب معاشرت، آداب نماز و قرائت و... که شناخت و مراعات آنها، آن امر را موفقیت آمیزتر می سازد و عامل را به هدف نزدیک تر می کند. برای زیارت هم آدابی ذکر شده است که مراعات آنها، هم باعث ثواب بیشتر می شود و هم زائر را در دستاوردهای معنوی زیارت کامیاب تر می سازد و هم برای ارتباط روحی بهتر، مؤثر است.

در اینجا به برخی از آداب ظاهری زیارت اشاره می کنیم:

۱. غسل زیارت

زائر باید برای حضور در حرم ها پاک باشد؛ هم پاکی ظاهری و هم باطنی. غسل زیارت، از آنجا که به عنوان یک عمل عبادی انجام می گیرد، افزون بر تمیزی جسم و لباس، طهارت روح و روان را هم در پی دارد. استحباب غسل هم برای پیش از آغاز

۱. «أَنَا الْمُدْفُونُ فِي أَرْضِكُمْ، وَأَنَا بَضْعَةٌ مِنْ نَبِيِّكُمْ، وَأَنَا الْوَدِيعَةُ وَالنَّجْمُ، أَلَا فَمَنْ زَارَنِي وَهُوَ يَعْرِفُ مَا أَوْجَبَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى مِنْ حَقِّي وَطَاعَتِي، فَأَنَا وَآبَائِي سُفْعَاؤُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمَنْ كُنَّا سُفْعَاءَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ نَجَا، وَلَوْ كَانَ عَلَيْهِ مِثْلُ وَزْرِ الثَّقَلَيْنِ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ».

سفر زیارتی و هنگام بیرون رفتن از خانه و شهر و پیش از شروع مسافرت است و هم پیش از تشریف به حرم مطهر معصومین علیهم السلام.

غسل، طهارتی جسمی است، ولی وصفی روحی و معنوی هم دارد؛ چون همراه با نیت، ذکر خدا و دعاست و تنها شستن بدن نیست. طهارت روحی و جسمی شرط ارتباط با پاکدلان و حضور در اماکن مقدس است. رعایت این ادب در حال حیات امامان علیهم السلام هم مورد تأکید است. چند نفر در مدینه قصد تشریف به حضور امام صادق علیه السلام داشتند که در راه یکی از اصحاب، درحالی که جنب بود و اینان نمی دانستند، از کوچه ای بیرون آمد و به این گروه پیوست؛ وقتی خدمت امام رسیدند و سلام کردند، حضرت خطاب به آن شخص فرمود: «آیا نمی دانی که سزاوار نیست شخص جنب به خانه انبیا وارد شود؟» او برگشت و بقیه به خدمت امام شرفیاب شدند (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۹۷، ص ۱۲۶).

از امام صادق علیه السلام درباره آیه شریفه **يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ**^۱ پرسیدند، حضرت فرمود: **«الْغُسْلُ عِنْدَ لِقَاءِ كُلِّ إِمَامٍ»**، (حرّ عاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۱۴، ص ۳۹۰).

۲. لباس تمیز و خوشبو

پوشیدن جامه نو و استفاده از عطر، آداب دیگر تشریف به حرم های مطهر است. در روایات، هم بر «ثوب جدید» تأکید شده و هم بر «ثوب نظیف». این نکته می رساند که تمیزی و تازگی هر دو مورد نظر است. ابن قولویه قمی رحمته الله روایاتی را در این موضوع یادآور شده است؛ مثلاً در زیارت سیدالشهدا علیهم السلام می گوید: «هرگاه به زیارت آن حضرت رفتی، در فرات غسل کن، لباس های پاکیزه بپوش و پا برهنه به سوی حرم عزیمت کن.» (ابن قولویه، ۱۳۵۶ش، صص ۳۰۲ - ۳۰۱)

۳. وقار و طمأنینه

آرامش و وقار ظاهری، نشانه طمأنینه درونی است. رفتار شتابزده گویای باطنی آشفته و نابسامان است.

۱. «ای فرزندان آدم! زینت خود را هنگام رفتن به مسجد، با خود بردارید». (اعراف: ۳۱)

امام هادی علیه السلام هنگام آموختن زیارت جامعه کبیره به موسی بن عبدالله نخعی، پیش از بیان متن زیارتنامه به وی فرمود:

«هرگاه وارد حرم شدی و قبر را دیدی، بایست و سی بار الله اکبر بگو. سپس کمی جلو برو، درحالی که همراه با آرامش و وقار باشی، فاصله گام هایت را کوتاه کن، بایست، باز هم سی بار تکبیر بگو. سپس نزدیک قبر برو، چهل بار تکبیر بگو. سپس بگو: «السَّلَامُ عَلَيْكُمْ يَا أَهْلَ بَيْتِ النَّبِيِّ...» (حرّ عاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۱۰، ص ۳۰۴).

۴. ذکر تکبیر و تسبیح

از جمله آدابی که برای زیارت امامان معصوم علیهم السلام بیان شده، گفتن تکبیر و تهلیل هنگام تشریف است. یاد خدا و حمد و ستایش او و ذکر توحید و تسبیح و تنزیه هم توجه دادن به عظمت خداوند است؛ مثلاً روایت شده که در زیارت امام حسین علیه السلام، پیش از زیارت و در بدو ورود، حتی وقتی به فرات می‌رسد تا غسل زیارت کند، صد مرتبه الله اکبر و صد مرتبه لا اله الا الله بگوید و صد مرتبه صلوات بفرستد (قمی، مفاتیح الجنان، ادب پنجم از آداب زیارت).

آداب باطنی زیارت

اعمال و رفتار انسان دارای ظاهر و باطنی است که اگر بخواهیم عمل ما به معنای حقیقی مفید و مؤثر باشد، باید هم ظاهر آن صحیح باشد و هم باطن آن. عمل زیارت نیز از این قاعده مستثنا نیست و اگر زائر بخواهد از زیارت خود بهره‌مند شود، باید به شکل و نیت صحیح این عمل را انجام دهد؛ اگر چه به نظر می‌رسد باطن مقدم بر ظاهر باشد. البته به شرطی که وسیله و ظاهر نامشروع نباشد. آداب در حقیقت، روح، مغز و باطن زیارت است که بدون آن، چه بسا زائر از زیارت، بهره‌ای نبرد (مطهری، ۱۳۷۷ش، ج ۵، ص ۴۱۴).

در اینجا به دسته‌ای از آداب باطنی زیارت اشاره می‌کنیم:

۱. معرفت

اساس هر حب و بغض، شناخت یا همان معرفت است؛ تا انسان، مزور را نشناسد و نداند که به زیارت چه کسی شرفیاب می‌شود، نمی‌توان انتظار داشت که بهره کافی از زیارت ببرد.

معرفت یا شناخت مراتبی دارد که رابطه مستقیمی با طهارت نفس و تحقیق و تفحص دربارهٔ مَرور دارد. بنا به روایات متعدد، ثواب کامل متعلق به زیارتی است که همراه با معرفت به مقام امام (عارفاً بِحَقِّهِ) انجام شود (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۴، ص ۵۸۱).

جوادی آملی دربارهٔ زیارت می گوید:

«آنچه مایهٔ کمال زیارت می شود، معرفت و شناخت مقام و موقعیت مزور است؛ نه اعمالی بی روح و همراه با غفلت؛ همانند بوسیدن صرف و ناآگاهانهٔ ضریح یا در و دیوار، گردش کورکورانه در اطراف ضریح، تماشای آثار هنری، شمارش ستون‌ها، چراغ‌ها، شمعدان‌ها، درها، پنجره‌ها و... این کارها، به سیاحت شباهت بیشتری دارد تا زیارت (جوادی آملی، ۱۳۸۹ش، ج ۱، ص ۴۳).

امام صادق علیه السلام در تفسیر معرفت داشتن به حق امام می فرماید: «اینکه بداند اطاعت از او واجب است و او غریب و شهید است.» (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۹۹، ص ۳۵).

۲. اخلاص

اخلاص ضد ریاست و در بیان اندیشمندان مسلمان عبارت است از: «پاک و خالص ساختن قصد و نیت از غیر خدا»؛ به عبارت دیگر «حقیقت اخلاص آن است که نیت انسان از هرگونه شرک خفی و جلی پاک باشد». (فیض کاشانی، ۱۴۱۷ق، ج ۸، ص ۱۲۸).

در موارد بسیاری قرآن کریم با اشاره به مسئلهٔ اخلاص، بندگان را به آن تشویق کرده است:

۱. ﴿إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَاعْتَصَمُوا بِاللَّهِ وَأَخْلَصُوا دِينَهُمْ لِلَّهِ﴾ (نساء: ۱۴۶).

۲. ﴿أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ﴾ (الزمر: ۳).

۳. ﴿وَمَا أُمُّرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ﴾ (البینه: ۵).

امام صادق علیه السلام در تفسیر آیه شریفه ﴿لِيُبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا﴾ (الملک: ۲) می فرماید: باقی بودن بر عمل برای خالص کردن آن، از خود عمل مهم تر است و عمل خالص عملی است که به خاطر آن از کسی جز خدای - عز و جل - انتظار مدح و ثنا نداشته باشی و نیت از عمل برتر است؛ آگاه باشید عمل همان نیت است (فیض کاشانی، ۱۴۱۵ق، ج ۵، ص ۲۰۰).

۳. خضوع و خشوع

از جمله آداب زیارت، داشتن خضوع و خشوع هنگام زیارت است. خشوع، حالتی قلبی و درونی است که از معرفت و محبت به یک مقام و شخصیت در دل ایجاد می‌شود. در زیارتگاه‌ها تنها با جسم و بدن به یک امام معصوم نزدیک نمی‌شویم؛ بلکه قرب روحی هم باید پیدا کنیم. وقتی تربت پاک و مطهر ولی خدا مقدس است، زائر باید به تناسب قداست مکان و جایگاه، شئون آنجا را رعایت کند. خداوند به حضرت موسی عَلَيْهِ السَّلَام فرمان می‌دهد که ای موسی، تو در وادی مقدس طور کفش‌هایت را درآور. ^۱ (فرهنگ کوثر، ۱۳۸۶ق، شماره ۷۱).

۴. اشتیاق

انسان برای انجام کارهای اختیاری خود، حتماً باید انگیزه‌ای داشته باشد؛ به تعبیر فلاسفه، باید مبادی اراده؛ یعنی حالاتی روحی و قلبی در فرد پدید آید تا به انجام کاری وادار شود. مهم‌ترین انگیزه‌ای که باعث می‌شود انسان کاری را انجام دهد یا اموری را ترک کند، احساس لذت و درد است. اگر انسان اطمینان داشته باشد که با انجام یک کار خاص، احساس لذتی برایش فراهم خواهد شد، آن کار را با انگیزه و امیدواری انجام می‌دهد و به عکس، برای در امان ماندن از ناراحتی و درد و رنج، یک سری کارها را ترک خواهد کرد (مصباح یزدی، ۱۳۸۶ش، ص ۱۱۶).

در حدیثی از پیامبر گرامی اسلام صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نقل شده است که فرمودند:

«أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي الْمُؤْمِنِ بِي إِذَا خَيْرٌ أَفْخِرًا وَإِنْ شَرًّا أَفْشَرًا» (پابنده، ۱۳۸۲ش، ص ۳۱۰).
«خداوند فرماید: من ناظر گمان بنده خویشم، اگر گمان خوب به من برد، خوبی بیند و اگر گمان بد برد، بدی بیند.»

این سنت الهی در باب زیارت هم جاری و ساری است؛ یعنی اگر زائر به عنایت مزور امید نداشته باشد و از روی عادت و اجبار برای زیارت رود، احتمالاً بهره‌ای از زیارت نخواهد برد و چه بسا موجب دلزدگی شود.

۱. «إِنِّي أَنَا رَبُّكَ فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ إِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى» (طه: ۱۲)

۵. خوف

امام صادق علیه السلام در حدیثی فرموده است:

«يَا ابْنَ جُنْدَبِ يَهْلِكُ الْمُتَكَلِّ عَلَى عَمَلِهِ وَ لَا يَنْجُو الْمُتَجَرِّيُّ عَلَى الذُّنُوبِ الْوَائِقِ بِرَحْمَةِ اللَّهِ قُلْتُ فَمَنْ يَنْجُو قَالَ الَّذِينَ هُمْ بَيْنَ الرَّجَاءِ وَالْخُوفِ كَأَنَّ قُلُوبَهُمْ فِي مِخْلَبِ طَائِرٍ شَوْقًا إِلَى الثَّوَابِ وَ خَوْفًا مِنَ الْعَذَابِ» (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۷۵، ص ۲۸۰).

«ای فرزند جنب، کسی که به اعمال [خوب] خود اعتماد دارد، به هلاکت می‌رسد و کسی هم که به امید رحمت خداوند، بر انجام گناهان تجری پیدا می‌کند، نجات نخواهد یافت. [ابن جندب] سؤال پرسید: پس چه کسی نجات پیدا می‌کند؟ حضرت فرمودند: کسانی که حالشان میان خوف و رجا باشد [یعنی نه خوفشان آن‌چنان است که از آمرزش گناهانشان ناامید باشند و نه امیدواری آنان به رحمت خداوند آن‌چنان است که جرئت ارتکاب گناه را داشته باشند]. گویی قلب‌های آنان در چنگال پرنده‌ای است که هر لحظه احتمال می‌رود آن را در چنگال خود بفشارد یا آن را رها کند و آنان رهایی یابند] هم شوق به ثواب در دل‌هایشان وجود دارد و هم خوف از عذاب.»

نتیجه‌گیری

زیارت یکی از امتیازات شیعه در طول تاریخ بوده است و به عنوان سیره مستمره ائمه اطهار علیهم السلام و بزرگان دین به شمار می‌رود. بی‌شک رهایی از گمراهی، فقط با برقراری ارتباط همه‌جانبه با هادیان پاک الهی؛ یعنی پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و خاندان معصوم ایشان امکان‌پذیر است. ارتباط معنوی با ساحت مقدس آنان و پروراندن عشق آنان در دل و معطر ساختن شمیم جان به بوی دل‌آویز آنان، بسی ارزشمند و هدایتگر است؛ همان‌گونه که اعمال و عبادات دارای ظاهر و آداب هستند، زیارت هم از این قاعده مستثنا نیست و افزون بر ظاهر، دارای باطن هم هست.

در معارف دینی از زیارت به عنوان عبادت یاد شده و فضائل و ثواب بسیاری برای آن بیان شده است. زائر درحالی که به آداب زیارت توجه دارد و آنان را در عمل به کار می‌بندد، به فلسفه و باطن زیارت هم می‌اندیشد تا آثار انسان‌ساز و معنوی زیارت در

زندگی او جلوه کند و در پرتو این زیارت، به هدایت واقعی از سوی مزور دست یابد. معرفت به عنوان پایه و اساس در زیارت ائمه علیهم السلام و بزرگان دین است. ابتدا باید یک شناخت قابل قبولی از آنان داشته باشیم تا براساس آن معرفت، ارادت قلبی به آنان پیدا کنیم. معرفت و ارادت حاصل از آن، در کنار شرایط دیگر، چون طهارت نفس و تضرع و انابه و توبه، نورانیتی برای زائر به وجود می آورد و در حقیقت او واسطه ایصال فیض الهی به شخص زائر می شود.

منابع:

- * قرآن کریم،
- * مفاتیح الجنان
- ۱. ابن سعد، محمد، ۱۴۱۰ق، الطبقات الکبری، تحقیق: محمد عبدالقادر عطا، بیروت، دار الکتب العالمیه، چاپ اول.
- ۲. ابن سینا، حسین بن عبدالله، ۱۹۵۳م، رسائل ابن سینا، نویسنده: قسطل بن لوقا و ابوالفرج بن طیب، تصحیح: اولکن حلمی ضیاء، استانبول، مطبعه ابراهیم خروز.
- ۳. ابن شعبه حرانی، حسن، ۱۴۰۴ق، تحف العقول عن آل الرسول، قم، انتشارات جامعه مدرسین، چاپ دوم.
- ۴. ابن قولویه، جعفر بن محمد، ۱۳۵۶ش، کامل الزیارات، تصحیح عبدالحسین امینی، نجف، دار المرتضویه، چاپ اول.
- ۵. پایگاه علمی تخصصی زیارت، ۱۳۹۰ش، «فلسفه زیارت»، شماره ۲۰۵۸۷، گروه دین و اندیشه تبیان.
- ۶. پاینده، ابوالقاسم، ۱۳۸۲ش، نهج الفصاحه، تهران، دنیای دانش، چاپ چهارم.
- ۷. جوادی آملی، عبدالله، ۱۳۸۹ش، ادب فنای مقربان، محقق: محمد صفایی، قم، اسراء، چاپ هفتم.
- ۸. جوادی آملی، عبدالله، ۱۳۷۸ش، صهبای حج، قم، اسراء، چاپ دوم.

۹. حر عاملی، محمد بن حسن، ۱۴۰۹ق، وسائل الشیعة، محقق / مصحح: مؤسسه آل البيت علیهم السلام، قم، مؤسسه آل البيت علیهم السلام، چاپ اول.
۱۰. حسینی ادیانی، سید ابوالحسن، ۱۳۹۱ش، حج مقبول، تهران، مشعر، چاپ دوازدهم.
۱۱. راغب اصفهانی، ۱۴۱۶ق، مفردات ألفاظ القرآن، بیروت، دار القلم - الدار الشامیه، چاپ اول.
۱۲. راوندی، قطب الدین، ۱۳۷۸ش، جلوه‌های اعجاز معصومین علیهم السلام، تصحیح: غلامحسن محرمی، قم، دفتر انتشارات اسلامی، چاپ دوم.
۱۳. شیخانی، علی باقر، ۱۳۹۰ش، ارتباط با معصومین علیهم السلام، قم، مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما، چاپ چهارم.
۱۴. صدوق، محمد بن علی، ۱۳۶۲ش، الخصال، مصحح علی اکبر غفاری، قم، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، چاپ اول.
۱۵. صدوق، محمد بن علی، ۱۳۷۸ق، عیون اخبار الرضا علیهم السلام، محقق / مصحح: مهدی لاجوردی، تهران، نشر جهان، چاپ اول.
۱۶. صدوق، محمد بن علی، ۱۴۱۳ق، من لایحضره الفقیه، قم، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، چاپ سوم.
۱۷. طریحی، فخرالدین، ۱۳۷۵ش، مجمع البحرین، تحقیق و تصحیح: سیداحمد حسینی اشکوری، تهران، مرتضوی، چاپ سوم.
۱۸. طوسی، محمد بن حسن، ۱۴۰۷ق، تهذیب الأحکام، تصحیح خراسان، حسن الموسوی، تهران، دار الکتب الإسلامیه، چاپ چهارم.
۱۹. فیض کاشانی، محسن، ۱۴۱۷ق، المحجة البیضاء، تصحیح و تعلیق: علی اکبر غفاری، قم، دفتر انتشارات اسلامی، چاپ چهارم.
۲۰. فیض کاشانی، محسن، ۱۴۱۵ق، تفسیر الصافی، تحقیق: حسین اعلمی، تهران، انتشارات الصدر، چاپ دوم.
۲۱. کلینی، محمد بن یعقوب، ۱۴۰۷ق، الکافی، چاپ چهارم، محقق / مصحح: علی اکبر غفاری و محمد آخوندی، تهران، دار الکتب الإسلامیه.
۲۲. کلینی، محمد بن یعقوب، ۱۴۰۷ق، الکافی، محقق / مصحح: علی اکبر غفاری و محمد آخوندی، تهران، دار الکتب الإسلامیه، چاپ چهارم.

۲۳. مجلسی، محمدباقر، ۱۴۰۳ق، بحار الأنوار، بیروت، دار إحياء التراث العربی، چاپ دوم.
۲۴. مجلسی، محمدباقر، ۱۴۰۴ق، بحار الانوار، بیروت، مؤسسة الوفاء.
۲۵. مجله فرهنگ کوثر، آداب زیارت، ۱۳۸۶ش، شماره ۷۱
۲۶. محمدی ری شهری، محمد، ۱۳۸۹ش، میزان الحکمه، مترجم: حمیدرضا شیخی، دارالحديث، قم، چاپ یازدهم.
۲۷. مصباح یزدی، محمدتقی، ۱۳۸۶ش، پندهای امام صادق علیه السلام به رهجویان صادق، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی رضی الله عنه، چاپ هفتم.
۲۸. مطهری، مرتضی، ۱۳۷۷ش، یادداشت‌های استاد، تهران، انتشارات صدرا.
۲۹. مظفر، محمدرضا، بی تا، عقائد الامامیه، شریف رضی، قم.
۳۰. معین، محمد، ۱۳۵۰ش، فرهنگ معین، تهران، امیر کبیر، چاپ اول.
۳۱. هندی، حسام‌الدین، بی تا، کنز العمال، بیروت، مؤسسة الرساله، چاپ پنجم.

